

Piotr Krakowiak

WOLONTARIAT NARZĘDZIEM WSPARCIA SPOŁECZNEGO I EDUKACJI W CYKLU ŻYCIA

GENEZA I AKTUALNY STAN WOLONTARIATU W EUROPIE I W POLSCE

Termin *wolontariat* został rozpowszechniony w XX wieku, będąc dzisiaj jednym z powszechnie znanych pojęć w słownikach różnych języków i kultur. Słownikowa premiera terminu „wolontariusz” została odnotowana w 1755 roku oznaczając osobę, która dobrowolnie zgłosiła się do służby wojskowej, a już wcześniej to pojęcie wiązano z praktykowaniem, mającym na celu zdobycie nowego zawodu¹. W ostatnim stuleciu pojęcie to definiowano jako wkład jednostek w bezinteresowną, nieodpłatną i niezawodową działalność dla dobra lokalnej wspólnoty lub całego społeczeństwa². Szukając źródeł altruizmu, badacze zachowań prospołecznych wskazują często na religijny charakter ludzkich zachowań i wpływ religii na podejmowanie działań pomocowych³. W historii Europy nie brak przykładów pomocy świadczonej bez wynagrodzenia w imię ideałów chrześcijańskich, zarówno przez osoby duchowne jak i przez świeckich, a wszystkie dzieła chrześcijańskiego miłosierdzia można zaliczać do kategorii

---

1 *Online Etymology Dictionary*, <http://www.etymonline.com> (wrzesień 2012).

2 Por. M. Górecki, *Wolontariat*, [w:] D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Wyd. Żak, Warszawa 1999, s. 336.

3 Por. W. Przygoda, *Wolontariat chrześcijański w życiu i działaniu Kościoła*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, V.

protoplastów dzisiejszego wolontariatu⁴. Empiryczne badania religijnych źródeł zachowań prospołecznych potwierdzają hipotezę, iż religie motywują do zachowań altruistycznych i są drogą do wolontariatu na rzecz innych osób i społeczności⁵. Istnieje związek pomiędzy religijnością i postawą wolontariacką, co potwierdzają także międzykulturowe badania różnych religii i ich wpływu na zachowania osób je wyznających⁶. W badanych społecznościach osoby religijne są bardziej zaangażowane społecznie, od osób niereligijnych⁷. Chociaż religie i związane z nimi systemy wartości nadal wpływają na społeczne zachowania wielu osób, nie są ich jedynymi źródłami. Wiarygodność instytucji świeckich, organizacji pozarządowych i humanitarnych zmienia bieg ludzkich zachowań w życiu społecznym⁸. Choć motywacje duchowo-religijne są ciągle istotną przyczyną zaangażowania w działania wolontariatu⁹, przy analizie motywacji ochotników należy brać pod uwagę także jej pozareligijne źródła. Obok osób motywowanych religijnie¹⁰, nie brak ludzi ofiarujących swoją energię dla innych w duchu ludzkiej solidarności. Jean-Henri Dunant swoje doświadczenia opisał w książce, która stała się inspiracją do stworzenia międzynarodowej organizacji wolontariackiej - Czerwonego Krzyża¹¹. Potrzebę solidarności społecznej potwierdził rozwój tej organizacji, opartej w dużej mierze na wolontariacie, z rzeszą ponad 97 milionów ochotników współpracujących na całym świecie w licznych projektach i w akcjach pomocy humanitarnej¹². Współczesne przykłady społeczeństw post-religijnych w Europie wskazują, że bez formalnej przynależności

4 Por. T. Kamiński, *Wolontariat w placówkach pomocy instytucjonalnej*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2011, V.

5 A. Norenzayan, A. F. Shariff, *The Origin and Evolution of Religious Prosociality*, „Science” 2008, October Vol. 322, s. 58-62.

6 Por. A. Brooks, *Who Really Cares? The Surprising Truth About Compassionate Conservatism*, New York 2006.

7 Por. C. D. Batson, P. Schoenrade, W. L. Ventis, *Religion and the Individual*, New York 1993.

8 Por. N. S. Henrich, J. Henrich, *Why Humans Cooperate: A Cultural and Evolutionary Explanation*, Oxford 2007.

9 Por. Caritas Polska, *Wolontariat*, Roczniki Naukowe Caritas, nr 5, Warszawa 2001; T. Kamiński, *Praca socjalna i pracownicy socjalni w kościelnych organizacjach pozarządowych*, [w:] M. Rymśza (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Warszawa 2012, s. 299-304.

10 Por. R. Jusiak, *Inspiracja chrześcijańska w pedagogice opiekuńczej*, [w:] A. Olubiński (red.), *Tożsamość oraz dylematy pedagogiki opiekuńczej*, Toruń 2001, s. 63-64.

11 Por. Dunant, J. Henry, *A Memory of Solferino*, Geneva 1986. Autor w 1859 roku był świadkiem bitwy pod Solferino, gdy w ciągu jednego dnia zginęło lub zostało rannych około 40.000 żołnierzy. Wstrząśnięty cierpieniami i brakiem opieki medycznej, organizował pomoc. Udało mu się zmotywować mieszkańców społeczności lokalnej do pomocy bez dyskryminacji rannych z obu stron linii frontu.

12 Por. P. F. Gilbo, *The American Red Cross: The First Century*, New York 1981; *Handbook of the International Red Cross and Red Crescent Movement*, 13th edition, International Committee of the Red Cross, Geneva 1994; D. P. Forsythe, *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross*, Cambridge 2005.

do grupy religijnej udaje się zachować duży poziom społecznego zaufania¹³. Współczesną konotację pojęcia „wolontariusz” w Europie przypisuje się osobie Pierre Ceresole¹⁴. Początki wolontariatu międzynarodowego ukazuje w swojej książce Arthur Gillette, pisząc o projekcie odbudowy po zniszczeniach wojennych, a ten pierwszy obóz cywilnego wolontariatu na gruzach I wojny światowej dał początek wolontariatowi międzynarodowemu¹⁵. Unia Europejska od lat promuje wolontariat, a poszerzenie jej o nowe państwa umożliwiło zrzeszanie się instytucji państwowych w sieci współpracy, prowadzenie wspólnych działań oraz rozszerzenie zasięgu działania. Opracowano dyrektywy ułatwiające działanie tego typu organizacji na terenie wspólnoty. Zostały wdrożone programy pomagające w finansowaniu tego typu przedsięwzięć, jak na przykład Europejska Sieć Wolontariatu (*European Voluntary Service - EVS*)¹⁶.

W języku polskim pojęcie „wolontariat” było pierwotnie związane ze służbą wojskową, czego dowodem jest opis *wojsk wolontariackich* w "Potopie" Henryka Sienkiewicza. Romantycy i pozytywiści, propagatorzy powszechnej edukacji, pomagający przez pracę u podstaw w środowiskach lokalnych, byli protoplastami dzisiejszego wolontariatu. Działania charytatywne i wolontaryjne podejmowane były także przez liczne wspólnoty wyznaniowe, szczególnie przez zakony żeńskie¹⁷. Jednak czas szczególnego zrywu społecznikowskiego w Polsce był związany z odzyskaniem niepodległości i nowymi nadziejami społecznymi, które wiązały się ze społecznym zaangażowaniem i wolontariatem¹⁸. Wiele z działań Heleny Radlińskiej związanych było ze społecznym zaangażowaniem pierwszych studentów i stworzenia Studium Pracy Społeczno-Oświatowej w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Obok działań dydaktyczno-oświatowych, jednym z obszarów jej zainteresowań była także oświata zdrowotna, w której pielęgniarki mieli wspierać zaangażowani ochotnicy¹⁹. W *Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* założenie jakiegokolwiek niezależnej od struktur państwowych organizacji stawało się niemożliwe z powodów ideologicznych. Istniejące organizacje społeczne były przejmowane i kontrolowane przez państwo²⁰. Pracę społeczną traktowano jako obszar podporządkowany władzy, co dopro-

13 Por. A. Norenzayan, A. F. Shariff, *The Origin and Evolution of Religious Prosociality...*, op. cit.

14 Por. O. Bertrand (red.), *Breaking Down Barriers. 1945 – 1975, 30 years of voluntary service for peace with Service Civil International*, Geneva 2009.

15 Por. A. Gillette, *One million volunteers. The Story of Volunteer Youth Service*, London 1968; książka dostępna online: <http://www.ourstory.info/library/5-AFSIS/Gillette/volunteersTC.html> (wrzesień 2012).

16 Za: <http://www.wolontariat.edu.pl/historia-wolontariatu-w-europie> (maj 2013).

17 Por. R. Jusiak, *Inspiracja chrześcijańska w pedagogice opiekuńczej...*, op. cit., s. 64.

18 Por. R. Wroczyński, *Wstęp-Helena Radlińska*, [w:] H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. X-XII.

19 Por. H. Radlińska, *Służba społeczna pielęgniarki*, Warszawa 1935.

20 Agendami rządowymi w PRL były m.in.: Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Towarzystwo Walki z Kalectwem, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBOWiD), itp.

wadziło w 1952 roku do rozwiązania utworzonego przez Radlińską Polskiego Towarzystwa Studiów Społecznych²¹, a nakazywane *prace społeczno-użyteczne* stały się zajęciem powszechnie obdarzanym niechęcią w szkołach i zakładach pracy. Praca społeczna była niejako narzędziem propagandowym, co potwierdzają słowa Jana Janusza Wygnańskiego: „Zamieszanie, które dotychczas towarzyszy sformułowaniu praca społeczna, jest dowodem na to, jak szkodliwe okazało się oszustwo, które utożsamiało wolny wybór z przymusem i zawłaszczało sens zaangażowania we wspólnotę, czyniąc z niego serwitut wobec państwa i ideologii”²². Negatywne skutki społecznego odbioru działań charytatywnych, realizowanych przez wieki przez wspólnoty wyznaniowe miała nacjonalizacja katolickiej Caritas²³, a także odbieranie zakonom szpitali i domów pomocy dla potrzebujących i starszych²⁴.

Solidarność przyniosła pierwsze zmiany w społecznym zaangażowaniu do wolontariatu, a przykładem oddolnych działań społecznych był rozwój ruchu hospicyjnego. W 1981 roku zarejestrowano w Krakowie Towarzystwo Przyjaciół Chorych *Hospicjum*, w którym wolontariusze mieli nieść pomoc nieuleczalnie chorym²⁵. W 1983 roku w Gdańsku grupa wolontariuszy we współpracy z kapelanem szpitalnym udawała się do chorych z domową opieką hospicyjną. Wśród pierwszych pacjentów był jeden z liderów opozycji, literat Lech Bądkowski, którego imię nosi nagroda przyznawana za działania wolontariatu i organizacji pozarządowych na Pomorzu²⁶. Same struktury opozycyjne i ich różnorodne działania były wyrazem oddolnych działań społecznych i wolontariatu, często związanego z zagrożeniami lub realnym cierpieniem osób zaangażowanych w różne formy budowania alternatywy dla istniejącego systemu społecznego. Wolontariat w *demokratycznej Polsce*, budowany na wzór struktur europejskich i światowych stawiał pierwsze kroki²⁷, gdy w 1993 roku powstało pierwsze w Polsce Centrum Wolontariatu, będące inspiracją do utworzenia sieci podobnych placówek w całym kraju. „Kształtowanie się w Polsce społeczeństwa obywatelskiego spowodowało, że problematyka wolontariatu stawała się coraz bardziej popularna. W 1996 roku powołaliśmy do życia Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu, a w skład sieci wchodzi 16 placówek na terenie całego kraju”²⁸. Pierwsze zapisy o wolontariacie w aktach prawnych pojawiły się w Pol-

21 Por. R. Wroczyński, *Wstęp-Helena Radlińska...*, op. cit., s. XIII.

22 J.J. Wygnański, *Robię to, bo Pan tego nie robi*, Kraków 2000, s. 12.

23 Por. www.caritas.pl (październik 2012).

24 Por. www.bonifratrzy.pl (październik 2012).

25 Por. *XXX-lecie Hospicjum św. Łazarza w Krakowie 1981-2001*, Kraków 2001.

26 Por. P. Krakowiak, A. Janowicz, *Dzieje pallotyńskiego hospicjum w Gdańsku. Trzydzieści lat w służbie umierającym i ich bliskim*. 1983-2013, Gdańsk 2013.

27 www.boris.org.pl/historia (kwiecień 2013). Dzieło o nazwie *Biuro Obsługi Ruchu Inicjatyw Społecznych BORIS*, które swoją działalność rozpoczęło w 1992 roku w Warszawie, wspomagało proces powstawania i rozwoju organizacji pozarządowych w Polsce.

28 wolontariat.org.pl (kwiecień 2013).

sce w 2000 roku, przed ogłoszeniem przez ONZ roku 2001 Światowym Rokiem Wolontariatu, co zmobilizowało rządzących do podjęcia badań nad wolontariatem w aspekcie prawnym i socjologicznym²⁹. Od 29 czerwca 2003 roku obowiązuje w Polsce *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*³⁰, określająca wolontariat jako ważny element budowania społeczeństwa obywatelskiego, a sektor organizacji pozarządowych w Polsce jest nową sferą życia społecznego³¹. W 2009 roku liczył ponad 130 000 organizacji pozarządowych, w tym 74 500 stowarzyszeń i fundacji. Badania wolontariatu w Unii Europejskiej z 2011 roku ukazują, że Polska jest ciągle poniżej średniej EU w społecznym zaangażowaniu i wolontariacie pośród krajów członkowskich³². W Polsce zaangażowanie ochotników wynosiło 22% dorosłych obywateli, zaś w Holandii, Norwegii i Szwecji, ponad 50% obywateli było zaangażowanych społecznie³³.

CZY SIŁY SPOŁECZNE WOLONTARIATU SĄ NAWIĄZANIEM DO SIŁ LUDZKICH HELENY RADLIŃSKIEJ?

Twórczyni pracy socjalnej w Polsce, Helena Radlińska, używając pojęcia „siły ludzkie” uważała, że można je pobudzić w jednostkach, które nie otrzymały ich poprzez wychowanie, historię życia, czy okoliczności zewnętrzne. Mówiła, że dzieje się to „przez wprowadzanie walorów i uruchamianie sił, które uzupełniają lub przeinaczają procesy selekcji społecznej lub biologicznej”³⁴. Według Radlińskiej siły społeczne wiązać należy z trzema ważnymi dla pracy socjalnej zagadnieniami: kompensacyjną funkcją wychowawczą, związaną z wykrywaniem potencjalnych możliwości i niwelowaniem braków ze środowiska życiowego, działaniami animacyjnymi, służącymi do angażowania jednostek i grup do realizacji pozytywnych idei, a także funkcją integracyjną w określonej grupie

---

29 Por. Rocznik, nr 7 – *Barwy wolontariatu*, Warszawa 2001, s. 10-11.

30 Dz. U. z 2003, Nr 96, poz. 873 ze zm.

31 Por. B. Kromolicka, *Wprowadzenie*, [w:] R. Kromolicka (red.), *Praca socjalna w organizacjach pozarządowych. Z problemów działania i kształcenia*, Toruń 2005, s. 9-10; K. Piątek, *Organizacje pozarządowe jako podmioty polityki społecznej*, [w:] B. Kromolicka B. (red.), *Praca socjalna w organizacjach pozarządowych...* op. cit.; E. Leś, *Organizacje pozarządowe w Polsce*, [w:] A. Rajkiewicz (red.), *Spółczesność polskie w latach 1989-1995/6. Zagadnienia polityki społecznej*, Warszawa 1997.

32 Por. Eurobarometr: *Młodzi Polacy nie angażują się w wolontariat*; za: JAPA, PAP, <http://spoleczenstwo.newsweek.pl/eurobarometr--mlodzi-polacy-nie-angazuja-sie-w-wolontariat,76828,1,1.html> (17 maja 2013).

33 por. J. Przewłocka, *Czemu Polacy się nie angażują*: <http://civicpedia.ngo.pl/ngo/611352.html> (kwiecień 2013).

34 H. Radlińska, *Pisma pedagogiczne* T. 1-3, Wrocław 1961, s. 30.

działających osób³⁵. Współczesne centra wolontariatu edukują, spełniając także często funkcje kompensacyjne, koordynatorzy wolontariatu animują działania grupy, ucząc tej umiejętności wolontariuszy i integrując środowisko³⁶. Ówczesny termin *siły ludzkie* jest dzisiaj zastąpiony zaczerpniętym ze źródłosłowu anglosaskiego pojęciem *zasoby ludzkie* (*human resources*), a *siły społeczne* zastąpiono we współczesnym dyskursie pojęciem *sił społeczeństwa obywatelskiego*, których ważną formą są działania *wolontariatu*. Niezmienne pozostają czynniki, niezbędne do rozwoju i mobilizacji *sił ludzkich* opisywanych przez Radlińską, czy zachęty do współczesnego *wolontariatu*: potrzeba do niego wychowywać przez edukację rodziną, szkolną i środowiskową, następnie animować i mobilizować kandydatów, by podjęli się zadań społecznie odpowiedzialnych, wskazanych im przez liderów ich społeczności. Zarówno *siły ludzkie* jak i *wolontariat* wymagają wsparcia instytucjonalnego i obecności liderów, którzy poprzez nieustanne wsparcie pracując nad integracją działań społecznych, dbając o potrzeby ochotników w działaniu.

W kontekście wolontariatu współpracującego z pracownikami socjalnymi, o konieczności pedagogicznego i ludzkiego przygotowania do niego przypomina Lech Witkowski, twierdząc, iż rzetelność rozważań o ochotniczej pomocy w kontekście pracy socjalnej wymaga krytycznego spojrzenia na nieuchronne dylematy oraz sprzeczności w takim działaniu, wobec których nie powinno się milczeć. W promocji wolontariatu, bez ukazania jego ciemnej strony, tak często obecnej w działaniach pracy socjalnej, mamy do czynienia z błędem poznawczym, który niesie niebezpieczeństwo zadawania bólu naciągniętym na łatwe obietnice kandydatom. Ponieważ w pracy socjalnej dochodzi do spotkania z „innym”, dobre intencje nie wystarczą, a potrzeba profesjonalizmu w działaniach opiekuńczych i zespołowych³⁷. Dokonana przez Zbigniewa Tokarskiego analiza centrów wolontariatu, dała obraz ruchu społecznego i ukazała przestrzenie jego aktywności. Aktywność sił ludzkich istnieje na poziomie pracy, jak również różnego rodzaju pasji, hobby, w tym także chęci do ochotniczej pomocy³⁸. Przebadani wolontariusze, odpowiadając na potrzeby osób, udzielają im pomocy, wyrównując braki, których nie zaspakajają inne osoby lub instytucje społeczne, potwierdzając w ten sposób, że kategoria siły społeczne jest ważnym narzędziem aktywizacji społecznej i socjalnej³⁹. Witkowski uważa, że aby wolontariat w pracy socjalnej zaistniał i miał sens, motywacją powinna być gotowość do nawiązania relacji, ze skomplikowanym i zranionym „innym”. Nie powinna wystarczać motywacja „pomocowa” ze strony wolontariusza, który podejmuje

---

35 Por. Z. Tokarski, *Rola sił ludzkich w wolontariacie*, [w:] K. Marzec-Holka, A. Rutkowska, M. Joachimowska (red.), *Praca socjalna i polityka społeczna. Obszary współdziałania wobec wykluczenia społecznego*, Bydgoszcz 2008, s. 372-376.

36 Por. Ibidem, s. 375.

37 Por. L. Witkowski, *Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej...*, op. cit., s. 94.

38 Por. Z. Tokarski, *Rola sił ludzkich...*, op. cit., s. 374.

39 Por. Ibidem, s. 375-376.

take działanie, bo chce się poświęcić⁴⁰.

Zbigniew Kwieciński, analizując problemy edukacyjne w sytuacji zmiany społecznej, podkreśla pozytywną rolę społecznego zaangażowania i wolontariatu, mówiąc: "człowiek działający w organizacjach lub indywidualnie w wolontariacie, uczy się pokonywać trudności i zdobywać doświadczenie. Wolontariusz jest zaangażowany nie tylko w walkę o coś i dla kogoś, w przekonywanie innych do swoich racji, lecz także w analizowanie i ocenę potrzeb, planowanie, przygotowywanie i organizowanie działań, w pogłębianiu wiedzy z różnych dziedzin. Niejednokrotnie jest to początek odkrywania świata nauki i tworzenia własnych koncepcji świata i ludzkości. Rozbudzona aktywność zmienia sposób widzenia i rozumienia świata, motywuje do dalszych działań, do rozwoju. Ludzie aktywni współuczestniczą w zmianach i są odbierani przez innych jako ci, którzy mogą coś zmienić"⁴¹. Przed zbytnim optymizmem i obietnicami wolontariackich przyjemności przestrzega Witkowski: „Nie wolno lukrować, czy faktycznie fałszować, takimi sformułowaniami opisu relacji pomocowej i realiów, jakie ta nagminnie niesie. Wolontariatem nie wolno handlować w eleganckich, choć jawnie szkodliwych opakowaniach i pragmatycznej reklamie. Sytuacje pomocy bywają na tyle traumatyczne dla tego, komu pomagamy, aż tak dla niego upokarzające, że dobrze przygotowany wolontariusz musi być w szczególności przygotowany i na to, że jako pomagający może być dotknięty agresją, niezrozumieniem, niewdzięcznością, pogardą, naruszeniem jego elementarnych standardów etycznych czy estetycznych. I to wraz z tymi okolicznościami trzeba umieć pokazać, że jednak warto angażować się w taką ryzykowną relację, dla jej wartości zgoła inaczej dającej się wyrazić"⁴². Przy organizacji wolontariatu potrzeba rzetelnej informacji wstępnej, rekrutacji i systemu szkolenia dla wolontariuszy. W przypadku opieki paliatywno-hospicyjnej dokonuje się to przez wolontaryjne „przedszkole” jakim są akcje charytatywne i działalność szkoleniowa, związana z edukacją na temat końca życia⁴³. Kolejnym krokiem jest stałe zaangażowanie w wolontariacie akcyjnym, co przypada najczęściej na okres gimnazjum, do czego skłania także istniejący mechanizm nagradzania ochotniczej pomocy poprzez dodatkowe punkty⁴⁴. Do wolontariatu przy ciężko chorych i ich rodzinach są przygotowywani ludzie dorośli, którzy poprzez szkolenia teoretyczne oraz praktykę kliniczną udowodnią swoją dojrzałość do tej roli⁴⁵. Jeszcze głębiej, na poziom filozoficzny sprowadza zagadnienie formacji dojrzałego wolontariusza Witkowski: „Najpoważniejszą przesłanką filozoficzną poszukiwania uzasad-

40 Por. L. Witkowski, *Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej...*, op. cit., s. 95.

41 Z. Kwieciński, *Kłopoty edukacyjne w sytuacji zmiany społecznej*, [w:] *Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*. III Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny, Poznań 1998, s. 7.

42 L. Witkowski, *Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej...*, op. cit., s. 96.

43 Por. J. Binnebesel, A. Janowicz, P. Krakowiak (red.), *Jak rozmawiać z uczniami o końcu życia i wolontariacie hospicyjnym*, Gdańsk 2009.

44 Por. B. Kromolicka, *Wolontariat w pomocy społecznej...*, op. cit., s. 170-171.

45 Por. P. Krakowiak, A. Modlińska (red.), *Podręcznik wolontariusza hospicyjnego*, Gdańsk 2008.

nienia wartości relacji pomocowej, w jaką wikła się pracownik socjalny, w tym i wolontariusz, wydaje mi się teza, obecna u szeregu filozofów, że wartość czynu jest przede wszystkim osobotwórcza⁴⁶. Proponuje on perspektywę uzasadniania wartości wpisanej w relację pomocową, w której *beneficjentem* jest przede wszystkim pomagający, a nie wspomagany, który często się takiej relacji boi, nie będąc na nią przygotowany, a często czując się gorszy i upokorzony korzystaniem z pomocy. Nigdy dość podkreślania trudności, przed jakimi staje wolontariusz, powstających w polu decyzji co do *estetyki sytuacji*, związanej z typem relacji z osobą, której się pragnie pomagać⁴⁷.

Ewa Marynowicz-Hetka⁴⁸ w przedmowie do dzieła *Praca socjalna i profesjonalizm pedagogiczny* pyta, czy bezinteresowność w relacjach społecznych to marzenie czy realność? Zauważa, iż w obowiązującym obecnie modelu odnajdywania we wszystkim wartości cenowej i opłacalności rynkowej tracimy *la gratuité* (bezinteresowność), coraz mniej jest zachowań świadomego wyboru postaw, w których jest ona obecna. Marszandyzacja relacji społecznych, wyrażająca się w prostej wymianie typu „coś za coś”, przenika nie tylko sferę publiczną, ale także prywatną. Apoteoza utylitaryzmu, skuteczności, produktywności, opłacalności, rentowności, jest widoczna w każdej dziedzinie życia publicznego. W kontekście dyskusji o wolontariacie warto jej zdaniem postawić pytanie: w jaki sposób można nasycać relacje społeczne bezinteresownością i jakim szczególnym typem związków one się charakteryzują, kiedy relacja tworzona jest „poprzez” bądź „z” nią? Według koncepcji ekonomii relacyjnej „pozbycie się bezinteresowności w relacjach społecznych jest równoznaczne z pozbyciem się wartości, ich wymiaru aksjologicznego”⁴⁹. Marynowicz-Hetka przestrzega jednak przed swoistą dwoistością, kiedy obecna w relacjach społecznych *la gratuité* sprzyja tworzeniu związków niesymetrycznych i tym samym przekształca je w filantropię⁵⁰. Jej rozważania kończy cytat z przywoływanego wcześniej dzieła Caillé i Chamail: „Nie tyle chodzi o to, aby działać «dla» Drugiego, ile «z» nim”⁵¹. Wydaje się, iż zarówno *siły społeczne wolontariatu*, czy wcześniej określone przez Helenę Radlińską *siły ludzkie* powinny być związane z prawdziwie rozumianą bezinteresownością, której powinno się uczyć w cyklu edukacji przez całe życie.

46 L. Witkowski, *Człowiek i profesjonalizm i w pracy socjalnej...*, op. cit., s. 97.

47 Por. Ibidem, s. 97-98.

48 E. Marynowicz-Hetka, *Przedmowa*, [w:] L. Witkowski (red.), *Praca socjalna i profesjonalizm pedagogiczny*, Łódź 2010, s. 9-10.

49 Por. A. Caillé, Ph. Chamail, *Présentation*, „Revue du Mauss” 2010, nr 35, s. 31.

50 Por. E. Marynowicz-Hetka, *Przedmowa*, [w:] L. Witkowski (red.), *Praca socjalna i profesjonalizm pedagogiczny*, Łódź 2010, s. 10.

51 A. Caillé, Ph. Chamail, *Présentation*, „Revue du Mauss” 2010, nr 35, s. 31.

EDUKACYJNE I SPOŁECZNE FUNKCJE WOLONTARIATU

Wolontariat jest wyrazem realnej gotowości pomocy innym, a każda osoba może realizować własny potencjał w obszarze dla siebie adekwatnym, uwzględniającym wiek, wyuczony lub wykonywany zawód, doświadczenie życiowe lub potencjały, które mogą zostać wzmocnione przez odpowiednie szkolenia i treningi. Zdolności poszczególnych jednostek pedagogika społeczna określa mianem sił ludzkich, oznaczających zdolność do przekształcania istniejących warunków środowiskowych. Kategoria ta oznacza zdolności i możliwości jednostek, grup oraz środowisk społecznych, które wyrażają się w kreatywnym działaniu. Zdaniem Wiesława Theissa, siły ludzkie wyrażone w zaangażowanie w wolontariat wywodzą się z niezgody na życie według szablonu i niezmiennego planu⁵². Pedagogika społeczna na pojęciu sił ludzkich opiera szeroko rozbudowaną koncepcję aktywizacji wychowawczej środowiska. Siły ludzkie i siły społeczne to szczególnie rodzaj zasobów, które stymulują do określonego działania o zróżnicowanym i często skomplikowanym zakresie i strategii. W tym kontekście wolontariat to nie tylko działanie pomocowe, ale również manifest, w którym człowiek nie wyraża zgody na sytuację panującą wokół niego⁵³. Siła wolontariatu tkwi w potencjale osobowym i nastawieniu motywacyjnym poszczególnych ludzi, którzy niosą pomoc innym. W działalność wolontariacką jest wpisana postawa altruistyczna. Emile Durkheim mówił o roli altruizmu w dialektyce społecznej poprzez analizę pojęć integracji i dezintegracji⁵⁴. We współczesnym dyskursie naukowym pojęcie altruizmu zdefiniowali Jacqueline Macaulay i Leonard Berkowitz jako „zachowanie, które przynosząc drugiemu korzyść, nie jest oparte na oczekiwaniu zapłaty z jakiegokolwiek źródła zewnętrznego”⁵⁵. Osoby oddające dobrowolnie swoje zasoby czerpią satysfakcję i korzyści pozamaterialne z czynienia dobra na rzecz innych⁵⁶. Wspólną cechą wszystkich form altruizmu i ich celem jest zwiększenie dobrobytu innych, a ofiara z siebie to wyraz miłości, aż do ofiary z własnego życia⁵⁷. Denis L. Krebs i Frank Van Hesteren określili siedem form altruizmu, począwszy od minimalnej, związanej z zachowaniami egocentrycznymi, aż do najwyższego jej stopnia, związanego z uniwersalnym pojęciem miłości. Każdy z etapów w sposób pełniejszy i bar-

---

52 Por. W. Theiss, *Bojownik-Instruktor-Profesjonalista. Z tradycji zawodu pracownika socjalnego w Polsce*, [w:] P. Hanzler, B. Skrzypczak (red.), *Kim jest Animator społeczny*, Warszawa 2006, s. 75.

53 Z. Babicki, A. Janowicz, P. Krakowiak, *The suffering of sisters and brothers – an inspiration to discovering the calling for voluntary service*, [w:] J. Binnebesel, Z. Formella, P. Krakowiak, Z. Domżał (red.), *Experiencing suffering*, Vol 1., Roma – Łódź 2012, s. 281-299.

54 Por. V. Jeffries (et al.), *Altruism and Social Solidarity: Envisioning a Field of Specialization*, “The American Sociologist” 2006, Fall, s. 67.

55 J. R. Macaulay, L. Berkowitz, *Altruism and Helping Behavior*, New York 1970, s. 3.

56 Por. Z. Babicki, A. Janowicz, P. Krakowiak, *Suffering of sisters and brothers...* op. cit.

57 Por. V. Jeffries (et al.), *Altruism and Social Solidarity: Envisioning a Field of Specialization*, “The American Sociologist” 2006, Fall, s. 68.

dziej skuteczny realizuje dobro świadczone na rzecz innych osób⁵⁸. O źródłach i rodzajach motywacji altruistycznych piszą także polscy badacze w naukach o wychowaniu⁵⁹.

Osoby o prospołecznym nastawieniu, zaangażowane w ideę wolontariatu częściej przejawiają gotowość do okazywania innym dobroci, sympatii, serdeczności, zwłaszcza względem ludzi słabszych, będących w trudnej sytuacji życiowej, czy potrzebujących pomocy⁶⁰. Wolontariat zaspokaja potrzebę bycia użytecznym dla drugiego człowieka, otwierając ochotnika na kontakty z innymi ludźmi. Barbara Kromolicka zauważa: „Wolontariusz żyje i działa pod wpływem sił wewnętrznych – duchowych, co sprawia, że naturalnie i z przekonaniem podtrzymuje kontakty międzyosobowe. To osoba mocna, lecz nie agresywna, harmonijna, kochająca – ponieważ kieruje się miłością, bo chce być blisko innych, pragnie ich dobra, szanuje ich wolność, okazuje im serdeczną przyjaźń i unika stosowania przymusu lub okazywania władzy”⁶¹. Wolontariusze oprócz swoich wewnętrznych motywacji powinni się wykazywać kompetencjami, posiadanymi z racji doświadczenia zawodowego lub kwalifikacjami nabytymi podczas szkoleń. Istnieją programy edukacyjne, przygotowujące ludzi dobrej woli do profesjonalnej pracy w wolontariacie, będącym elementem działania profesjonalnych zespołów opiekuńczych⁶².

Stawiając pytanie o fundamentalnym znaczeniu dla wolontariatu warto oprzeć je na myśli Viktora Emila Frankla: „wartości i sens dane są rzeczom w takiej mierze, w jakiej mogą być oddane za coś innego, ofiarowane czemuś, co jest wyższe, w imię kogoś [...]. Taki jest ostateczny sens ofiary; tylko ofiarujący nadaje sens ofiarowanemu, nadaje mu wartość i cenę – nadawanie sensu to poświęcenie”. Jaki sens ma opieka syna nad starym ojcem w ostatnim stadium choroby nowotworowej? Odpowiedź znajdujemy u twórcy logoterapii, który pisał: „co czyni ofiarujący, gdy ofiarowuje? Uznaje on istnienie czegoś wyższego, wartościowszego niż to, czego się wyrzeka. Jednym słowem, zachowaniem swym wyraża on uznanie pewnej hierarchii wartości. A więc to, czego się tu od człowieka żąda, to całego oddania się i ofiarowania się, a więc bezwarunkowej ofiary”⁶³. Ważną dla dyskursu nauk o wychowaniu analizę logoterapii i jej lektury sensu życia w pedagogice przeprowadził Jarosław Michalski. Jego zdaniem „to co nieujawnione i niepozorne okazuje się najbardziej konstytutywne dla

58 Por. D. L. Krebs, F. Van Hesteren, *The Development of Altruism: Toward an Integrative Model*, „Developmental Review” 1994, vol. 14, s. 103-158.

59 Por. J. Śliwak, *Osobowość altruistyczna*, Lublin 2001; M. Ossowska, *Motywy postępowania*, Warszawa 2002; M. Łobocki, *Altruizm a wychowanie*, Lublin 2002.

60 Por. J. Kahlan, *Wolontariat w procesie resocjalizacji skazanych*, [w:] B. Kałdon, I. Kurlak (red.), *Uwarunkowania, profilaktyka i resocjalizacja aspołecznych zachowań dzieci i młodzieży*, Warszawa 2010, s. 145.

61 B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań...*, op. cit., s. 226.

62 Por. P. Krakowiak, A. Modlińska, J. Binnebesel (red.), *Podręcznik koordynatora wolontariatu...*, op. cit.

63 V. E. Frankl, *Homo patiens*, Warszawa 1984, s. 87-98.

kondycji człowieka i przejawów jego współbycia z innymi. Świadomość poszukiwania sensu życia ukazuje potrzeby ujęcia procesu wychowania i kształcenia z punktu widzenia podstawowych prawd konstytuujących postać ludzkiej egzystencji⁶⁴. Adam Zych z perspektywy własnej straty bliskiej osoby i starości uważa, że możemy spełniać się w dawaniu i przyjmowaniu, zarówno dobra, jak i miłości, mając szansę zaspokojenia potrzeby dawania i budując w sobie poczucie bycia użytecznym. W ten sposób poprzez dawanie odkrywamy, a następnie nadajemy sens własnemu życiu w starości⁶⁵. Tadeusz Gadacz zauważa: „Istnieją prawdy, których można nauczyć się z książki, do których można dojść przez intelektualne spekulacje. Lecz są także takie prawdy, na które nie ma teoretycznej odpowiedzi. Można je poznać jedynie przez osobiste świadectwo i własne życiowe doświadczenie⁶⁶. Warto zatem oddawać swój czas, opiekę, szacunek i miłość naszym *starym-bliskim*, wtedy zwłaszcza, gdy ujawnia się u nich gorzyc starzenia się oraz obawa przed bezradną, bezbronną starością⁶⁷.”

Nauki o wychowaniu widzą w wolontariacie nie tylko zachowanie społeczne, wynikające z motywacji humanistycznych i duchowych, ale także narzędzie edukacyjne, dające szansę zdobycia doświadczenia zawodowego i perspektywę owocnych praktyk zawodowych. Wolontariat może stanowić rodzaj kształcenia ustawicznego, którego efektem może być lepsza pozycja na rynku pracy lub pomoc w zmianie kwalifikacji. Zdobywanie dodatkowych kwalifikacji pełni rolę przyuczenia do nowego zawodu, co dzieje się w przypadku przygotowania ochotników do roli opiekuna osób ciężko chorych i umierających⁶⁸. Wolontariat to „proces przedłużonego i poszerzonego kształcenia prowadzący do wzbogacenia intelektu i osobowości jednostki zgodnie z jej potrzebami⁶⁹. Przez pedagogów szkolnych wolontariat dostrzegany jest jako narzędzie edukacji społecznej dzieci i młodzieży, gdyż „stanowi doskonałą okazję do uświadomienia sobie społecznie uniwersalnych wartości. W ten sposób kształtuje się wewnętrzną motywację do pracy⁷⁰. Eksperti nauk o wychowaniu apelują o odpowiednie przygotowanie i koordynację działań ochotników, przypominając, iż praca wolontariusza powinna być zorganizowana i wykonywana w sposób profesjonalny⁷¹. Wolontaryjne zaangażowanie wskazuje na chęć do działania, związanego z odpowiedzialnością, kreatywnością, umiejętnością samodzielnego myślenia i działania w grupie. W przypadku edukacji osób dorosłych i starszych

64 J. T. Michalski, *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora E. Frankla*, Toruń 2011, s. 18.

65 Por. A.A. Zych, *Przekraczając smugę cienia: szkice z gerontologii i tanatologii*, Katowice 2009.

66 T. Gadacz, *Wychowanie jako spotkanie osób*, [w:] F. Adamski (red.), *Człowiek, wychowanie, kultura*, Wyd. WAM, Kraków 1993, s. 47.

67 Por. U. Kozioł, *Traktat o pewnym wieku*, [w:] U. Kozioł (red.), *Supliki*. Kraków 2005, s. 12.

68 Por. P. Krakowiak, A. Modlińska, *Podręcznik wolontariusza hospicyjnego...* op. cit.

69 Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2000, s. 366.

70 P. Skrzypecki, *Uczniowski wolontariat jako metoda wychowawcza*, [w:] H. Krzyszenko (red.), *Rodzina w trudnej sytuacji życiowej i wychowawczej wyzwaniem dla wolontariatu*, Katowice 2001, s. 31-33.

71 Por. *Ibidem*.

wolontariat daje szansę odnalezienia miejsca w społeczeństwie, odpowiedniego do nowych możliwości i planów osobistych lub zawodowych⁷². Badacze zagadnienia przypominają, iż osoba pomagająca ponosi koszty ochotniczego zaangażowania, ale otrzymuje w zamian nagrody i nowe kompetencje. Koszty to wysiłek związany z pracą wolontarystyczną, poświęcony czas i emocjonalne zaangażowanie w sytuacjach kryzysowych. Nagrodami są aprobata społeczna, wdzięczność osób otrzymujących wsparcie, satysfakcja z wykonywanych zadań i zdobycie nowych kompetencji, przydatnych w zdobyciu pracy lub nowych kwalifikacji⁷³.

Andrzej Olubiński, patrząc na człowieka jako na nieredukowalną całość, zdolną do samoaktualizacji swoich potencji oraz działania, uważa iż osoba ludzka, jako samodzielny podmiot jest zdolna modyfikować swoją aktywność na podstawie gromadzonej, przetworzonej i ocenionej przez siebie wiedzy⁷⁴. Na tej podstawie zostały przeprowadzone badania wolontariuszy zaangażowanych w wolontariat opieki paliatywno-hospicyjnej⁷⁵. Badani wolontariusze byli osobami pełnymi energii, dobrych i intencji i motywacji do działania. Wyniki ujawniły, że motywacja altruistyczna, związana z potrzebą dopełniania życia bezinteresownym działaniem, ale także motywacje afiliacyjne, związane z poszukiwaniem kontaktu z innymi ludźmi są głównymi motorami do podejmowania ochotniczych działań. Choć istnieją także motywacje egocentryczne i zadaniowe wśród wolontariuszy, to poprzez tworzenie centrów wolontariatu i koordynowanie działań ochotników należy integrować ich, wzmacniając dobre motywacje do podejmowania wolontariatu⁷⁶. Zarówno działania organizacyjne, jak również właściwe motywacje oraz wykorzystanie wolontariatu jako narzędzia edukacyjnego są niezbędne do rozwoju tej dziedziny społecznego zaangażowania.

SZANSE I BARIERY ROZWOJU WOLONTARIATU W POLSCE

Ważnym dla wizji dalszego rozwoju wolontariatu w Polsce stał się opublikowany w 2011 roku dokument *Długofalowa polityka rozwoju wolontariatu w Polsce*. Warto przytoczyć w całości rekomendacje dla rozwoju wolontariatu, jako źródło inspiracji dla pedagogów i innych badaczy tej problematyki, ale także dla praktyków koordynujących prace ochotników.

---

72 Por. Z. Tarkowski, *Zarządzanie i organizacja pomocy społecznej*, Lublin 2000.

73 Por. E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997.

74 Por. A. Olubiński, *Praca socjalna jako wzmacnianie sił społecznych środowiska*, „Wychowanie na co Dzień” 1999, nr 3, s. 3-9.

75 Por. P. Krakowiak, *Społeczne i edukacyjne funkcje opieki paliatywno-hospicyjnej. Badania w działaniu 2002-2010*, Gdańsk 2012.

76 Z. Tokarski, *Rola sił ludzkich...*, op. cit., s. 376.

Rekomendacje dla długofalowej polityki rozwoju wolontariatu w Polsce:

- Stworzenie na poziomie centralnym ośrodka, który będzie gromadził doświadczenia organizatorów wolontariatu.
- Promowanie w mediach publicznych tematyki wolontariatu, w tym stała współpraca władz państwowych z mediami w celu zwiększenia wiedzy ich przedstawicieli na temat wolontariatu i wspólnego inicjowania przedsięwzięć medialnych, mających na celu promocję idei wolontariatu oraz budowanie prestiżu działalności wolontariackiej.
- Powołanie w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej kapituły medalu przyznawanego m.in. wolontariuszom za zasługi dla rozwoju trzeciego sektora i wolontariatu w Polsce.
- Stworzenie przez Radę Działalności Pożytku Publicznego wzorów programów współpracy (wszystkich szczebli samorządu terytorialnego), w których zostanie zwrócona uwaga nie tylko na rozwój trzeciego sektora, lecz także na rozwój wolontariatu.
- Zweryfikowanie systemu przyznawania punktów na świadectwie gimnazjalnym za działanie uczniów na rzecz innych ludzi (wolontariat) – zarówno pod względem liczby punktów, jak i kryteriów ich przyznawania w różnych województwach. Monitorowanie wykorzystania tego mechanizmu.
- Stworzenie warunków do szybkiego wdrożenia na terenie wybranych gmin pilotażowych, nowatorskich projektów rozwijających wolontariat, np. stypendia dla młodych wolontariuszy, darmowe przejazdy komunikacją publiczną.
- Prowadzenie cyklicznych, pogłębionych badań wolontariatu w Polsce z uwzględnieniem rodzaju i obszaru zaangażowania oraz udostępnianie ich wyników.
- Wprowadzenie systemowego programu wolontariatu długoterminowego.
- Organizowanie cyklicznych kampanii społecznych promujących wolontariat.
- Wprowadzenie do systemu kształcenia nauczycieli programów nauczania z wykorzystaniem edukacji nieformalnej, jaką jest wolontariat.
- Opracowywanie odpowiednich programów nauczania (i scenariuszy lekcji) dotyczących zaangażowania w wolontariat i współpracy z organizatorami wolontariatu.
- Stałe monitorowanie otoczenia prawnego wolontariatu – reagowanie w sytuacjach zidentyfikowania przeszkód prawnych utrudniających angażowanie się w wolontariat⁷⁷.

Wnioski o pogłębioną refleksję naukową, jak również propozycja opracowania odpowiednich programów nauczania szkolnego w odniesieniu do wolon-

---

77 *Długofalowa polityka rozwoju wolontariatu w Polsce*, Warszawa 2011, http://erw2011.gov.pl/static/upload/dugofalowa-polityka_300811_fin.pdf (październik 2012).

tariatu wydają się szczególnie istotne dla badaczy i wykładowców z dziedziny pedagogiki i pracy socjalnej. Wskazana w rekomendacjach konieczność prowadzenia cyklicznych badań wolontariatu wydaje się być pilnym wyzwaniem dla przedstawicieli nauk o wychowaniu: studentów, przygotowujących swoje prace, ale także dla doktorantów i samodzielnych pracowników nauki. Ważne jest również badanie motywacji i realizm w promowaniu ochotniczych działań w społeczeństwie. Lech Witkowski zwraca uwagę na formę, w jakiej przedstawia się i promuje wolontariat, akcentując przede wszystkim jako pasmo korzyści, radości, satysfakcji, wdzięczności i sposób na samorealizację. Zauważa, że może to być nieetyczne i generować zagrożenie dla obu stron relacji pomocowej. Pomijanie trudności i rozczarowań, jakie za sobą niesie wolontariat, powoduje rozczarowania ochotników i obniżenie jakości usług wolontariuszy, nieprzygotowanych do radzenia sobie z przeciwnościami. Według Witkowskiego niedopuszczalne jest też kojarzenie relacji pomocowej z korzyściami własnymi wolontariusza, które podkreśla się w informacjach na temat wolontariatu. Nie należy trywializować zagadnienia i sprowadzać do czysto pragmatycznego formatu „pomagania, bo tak trzeba”⁷⁸. O wolontariacie jako jednej z najważniejszych „bezpłatnych” form wsparcia i „sile” działań organizacji pozarządowych mówi się w pracy socjalnej, a ochotnicy są uważani za wsparcie dla pracowników socjalnych i doradców zawodowych. *Wolontariat to zespół ludzi, forma aktywności, zespół wartości, czyli poczucie misji, to [...] działanie polegające na zapewnieniu opieki i usług dla osób potrzebujących, wyeliminowaniu społecznych przyczyn niedostatku poprzez walkę z nierównościami ekonomicznymi i społecznymi, które stanowią źródło wszelkiego typu i rodzaju form izolacji*⁷⁹. Zwraca się uwagę na rolę organizacji pozarządowych, które, w przeciwieństwie do instytucjonalizmu państwowego, uczą ludzi aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, brania odpowiedzialności za siebie i innych, otwartej i krytycznej postawy wobec rzeczywistości, gotowości do wprowadzania zmian i umiejętności współdziałania w grupie. Wolontariusz jest obywatelem – osobą aktywną, która ponosi odpowiedzialność za siebie i innych, staje się „przywódcą”, wychowawcą i animatorem wnoszącym ożywienie; specjalistą od komunikowania i reanimacji społecznej. Wolontariusz stanowi *obraz – metody wspierającej*⁸⁰.

Zasady i cele polityki społecznej oraz pracy socjalnej odnośnie do osób starszych i chorych u kresu życia w Polsce promują strategię partycypacyjno-integracyjną. Opiera się ona na koncepcji społeczeństwa otwartego dla wszystkich grup wiekowych, dostosowującego swoją strukturę i funkcjonowanie do potrzeb i możliwości wszystkich obywateli, uwalniając potencjał generacyj-

78 Por. L. Witkowski, *Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej (czyli jak bronić wolontariat przed wolontaryzmem – spojrzenie filozofa)*, [w:] B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, Toruń 2005.

79 R. Kowal, *Doradca zawodowy, pracownik socjalny, wolontariusz – realizatorzy zadań pracy socjalnej*, [w:] M. Czechowska-Bieluga, A. Kanios, L. Adamowska (red.), *Nowe przestrzenie działania w pracy socjalnej w wymiarze etyczno-prakseologicznym*, Kraków 2010, s. 143.

80 Por. *Ibidem*, s. 144.

ny każdej grupy wiekowej⁸¹. Wolontariat osób dorosłych i starszych, rozwinięty poprzez szereg działań edukacyjnych w opiece paliatywno-hospicyjnej⁸² stał się realną siłą społeczną mogącą poprawić opiekę nad osobami u kresu życia. Badany przez autora tej publikacji rozwój wolontariatu hospicyjnego⁸³, a także propozycja stworzenia strategii opieki nad osobami u kresu życia z udziałem wolontariatu⁸⁴ są zaproszeniem dla pedagogów społecznych i pracowników socjalnych do dalszych działań partycypacyjno-integracyjnych z udziałem wolontariatu wielopokoleniowego w społecznościach lokalnych. Praktyczne doświadczenie autora w budzeniu sił społecznych i tworzeniu wolontariatu w opiece paliatywno-hospicyjnej, ja również publikacje z pedagogiki społecznej i pracy socjalnej⁸⁵ pozwalają ufać, iż edukacyjne i społeczne wykorzystanie wolontariatu będzie ważnym narzędziem do rozwoju społeczności lokalnych i nauki prawdziwej bezinteresowności w trosce o najbardziej potrzebujących.

LITERATURA

- » Aronson E., Wilson T.D., Akert R.M., *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997.
- » Babicki Z., Janowicz A., Krakowiak P., *The suffering of sisters and brothers – an inspiration to discovering the calling for voluntary service*, [w:] Binnebesel J., Formella Z., Krakowiak P., Domżał Z. (red.), *Experiencing suffering*, Vol 1., Roma – Łódź 2012.
- » Batson C.D., Schoenrade P., Ventis W. L., *Religion and the Individual*, New York 1993.
- » Bertrand O. (red.), *Breaking Down Barriers. 1945 – 1975, 30 years of voluntary service for peace with Service Civil International*, Geneva 2009.
- » Binnebesel J., Janowicz A., Krakowiak P. (red.), *Jak rozmawiać z uczniami o końcu życia i wolontariacie hospicyjnym*, Gdańsk 2009.
- » Brooks A., *Who Really Cares? The Surprising Truth About Compassionate Conservatism*, New York 2006.
- » Caillé A., Chamail Ph., *Présentation*, "Revue du Mauss" 2010, nr 35.

---

81 Por. Z. Woźniak, *Priorytety w programach gerontologicznych organizacji międzynarodowych i struktur europejskich jako przesłanka budowy polityki społecznej wobec starości i osób starszych*, [w:] *Starzenie się populacji wyzwaniem dla polityki społecznej*. Materiały konferencyjne, Kraków 2003, s. 14-33.

82 Por. A. Janowicz, P. Krakowiak, A. Woźniak, *Lubię pomagać...*, op. cit.

83 Por. P. Krakowiak, *Spółeczne i edukacyjne funkcje...*, op. cit.

84 Por. P. Krakowiak, *Wolontariat w opiece u kresu życia*, Toruń 2012.

85 Por. M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski (red.), *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, Poznań 2012; A. Żukiewicz (red.), *Praca socjalna w służbie ludziom*, Toruń 2012.

- » *Długofalowa polityka rozwoju wolontariatu w Polsce*, Warszawa 2011, http://erw2011.gov.pl/static/upload/dugofalowa-polityka_300811_fin.pdf (październik 2012).
- » Dunant J. H., *A Memory of Solferino*, Geneva 1986.
- » Dz. U. z 2003, Nr 96, poz. 873 ze zm.
- » *Etymology Dictionary*, <http://www.etymonline.com> (wrzesień 2012).
- » Forsythe D.P., *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross*, Cambridge 2005.
- » Frankl V.E., *Homo patiens*, Warszawa 1984.
- » Gadacz T., *Wychowanie jako spotkanie osób*, [w:] Adamski F. (red.), *Człowiek, wychowanie, kultura*, Wyd. WAM, Kraków 1993.
- » Gilbo P.F., *The American Red Cross: The First Century*, New York 1981.
- » Gillette A., *One million volunteers. The Story of Volunteer Youth Service*, London 1968, online: <http://www.ourstory.info/library/5-AFSIS/Gillette/volunteersTC.html> (wrzesień 2012).
- » Górecki M., *Wolontariat*, [w:] Lalak D., Pilch T., (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Wyd. Żak, Warszawa 1999.
- » *Handbook of the International Red Cross and Red Crescent Movement*. 13th edition, International Committee of the Red Cross, Geneva 1994.
- » Henrich N.S., Henrich J., *Why Humans Cooperate: A Cultural and Evolutionary Explanation*, Oxford 2007.
- » <http://spoleczenstwo.newsweek.pl/eurobarometr--mlodzi-polacy-nie-angazuja-sie-w-wolontariat,76828,1,1.html> (17 maja 2013).
- » <http://www.wolontariat.edu.pl/historia-wolontariatu-w-europie> (maj 2013).
- » Jeffries V. (et al.), *Altruism and Social Solidarity: Envisioning a Field of Specialization*, "The American Sociologist", 2006, Fall.
- » Jusiak R., *Inspiracja chrześcijańska w pedagogice opiekuńczej*, [w:] Olubiński A. (red.), *Tożsamość oraz dylematy pedagogiki opiekuńczej*, Toruń 2001.
- » Kahlan J., *Wolontariat w procesie resocjalizacji skazanych*, [w:] Kałdon B., Kurlak I. (red.), *Uwarunkowania, profilaktyka i resocjalizacja społecznych zachowań dzieci i młodzieży*, Warszawa 2010.
- » Kamiński T., *Praca socjalna i pracownicy socjalni w kościelnych organizacjach pozarządowych*, [w:] Rymsza M. (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Warszawa 2012.
- » Kamiński T., *Wolontariat w placówkach pomocy instytucjonalnej*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2011, V.

- » Kowal R., *Doradca zawodowy, pracownik socjalny, wolontariusz – realizatorzy zadań pracy socjalnej*, [w:] Czechowska-Bieluga M., Kanios A., Adamowska L. (red.), *Nowe przestrzenie działania w pracy socjalnej w wymiarze etyczno-prakseologicznym*, Kraków 2010.
- » Kozioł U., *Traktat o pewnym wieku*, [w:] Kozioł U. (red.), Supliki. Kraków 2005.
- » Krakowiak P., Janowicz A., *Dzieje pallotyńskiego hospicjum w Gdańsku. Trzydzieści lat w służbie umierającym i ich bliskim. 1983-2013*, Gdańsk 2013.
- » Krakowiak P., Modlińska A. (red.), *Podręcznik wolontariusza hospicyjnego*, Gdańsk 2008.
- » Krakowiak P., *Społeczne i edukacyjne funkcje opieki paliatywno-hospicyjnej. Badania w działaniu 2002-2010*, Gdańsk 2012.
- » Krakowiak P., *Wolontariat w opiece u kresu życia*, Toruń 2012.
- » Krebs D.L., Hesteren van F., *The Development of Altruism: Toward an Integrative Model*, "Developmental Review" 1994, vol. 14.
- » Kromolicka B., *Wprowadzenie*, [w:] Praca socjalna w organizacjach pozarządowych. Z problemów działania i kształcenia, Toruń 2005.
- » Kwieciński Z., *Kłopoty edukacyjne w sytuacji zmiany społecznej*, [w:] Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności. III Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny, Poznań 1998.
- » Leś E., *Organizacje pozarządowe w Polsce*, [w:] Rajkiewicz A. (red.), *Społeczność polskie w latach 1989-1995/6. Zagadnienia polityki społecznej*, Warszawa 1997.
- » Łobocki M., *Altruizm a wychowanie*, Lublin 2002.
- » Macaulay J.R., Berkowitz L., *Altruism and Helping Behavior*, New York 1970.
- » Marynowicz-Hetka E., *Przedmowa*, [w:] Witkowski L., Praca socjalna i profesjonalizm pedagogiczny, Łódź 2010.
- » Michalski J.T., *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora E. Frankla*, Toruń 2011.
- » Mossakowska M., Więcek A., Błędowski P. (red.), *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, Poznań 2012.
- » Norenzayan A., Shariff A.F., *The Origin and Evolution of Religious Prosociality*, "Science" 2008, October vol. 322.
- » Olubiński A., *Praca socjalna jako wzmacnianie sił społecznych środowiska*, „Wychowanie na co Dzień” 1999, nr 3.

- » Ossowska M., *Motywy postępowania*, Warszawa 2002.
- » Piątek K., *Organizacje pozarządowe jako podmioty polityki społecznej*, [w:] Kromolicka B. (red.), *Praca socjalna w organizacjach pozarządowych z problemów działania i kształcenia*, Toruń 2005.
- » Przewłocka J., *Czemu Polacy się nie angażują*, <http://civicpedia.ngo.pl/ngo/611352.html> (kwiecień 2013).
- » Przygoda W., *Wolontariat chrześcijański w życiu i działaniu Kościoła*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, V.
- » Radlińska H., *Pisma pedagogiczne* T. 1-3, Wrocław 1961.
- » Radlińska H., *Służba społeczna pielęgniarstwa*, Warszawa 1935.
- » Rocznik, nr 7 – *Barwy wolontariatu*, Warszawa 2001.
- » Skrzypecki P., *Uczniowski wolontariat jako metoda wychowawcza*, [w:] Krzystenko H. (red.), *Rodzina w trudnej sytuacji życiowej i wychowawczej wyzwaniem dla wolontariatu*, Katowice 2001.
- » Śliwak J., *Osobowość altruistyczna*, Lublin 2001.
- » Tarkowski Z., *Zarządzanie i organizacja pomocy społecznej*, Lublin 2000.
- » Theiss W., *Bojownik-Instruktor-Profesjonalista. Z tradycji zawodu pracownika socjalnego w Polsce*, [w:] Hanzler P., Skrzypczak B. (red.), *Kim jest Animator społeczny*, Warszawa 2006.
- » Tokarski Z., *Rola sił ludzkich w wolontariacie*, [w:] Marzec-Holka K., Rutkowska A., Joachimowska M. (red.), *Praca socjalna i polityka społeczna. Obszary współdziałania wobec wykluczenia społecznego*, Bydgoszcz 2008.
- » Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2000.
- » Witkowski L., *Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej (czyli jak bronić wolontariat przed wolontaryzmem – spojrzenie filozofa)*, [w:] Kromolicka B. (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, Toruń 2005.
- » *Wolontariat*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2011, nr 5.
- » wolontariat.org.pl (kwiecień 2013).
- » Woźniak Z., *Priorytety w programach gerontologicznych organizacji międzynarodowych i struktur europejskich jako przesłanka budowy polityki społecznej wobec starości i osób starszych*, [w:] *Starzenie się populacji wyzwaniem dla polityki społecznej. Materiały konferencyjne*, Kraków 2003.
- » Wroczyński R., *Wstęp-Helena Radlińska*, [w:] Radlińska H. (red.), *Pedagogika społeczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961.
- » www.bonifratrzy.pl (październik 2012).

- » www.boris.org.pl/historia (kwiecień 2013).
- » www.caritas.pl (październik 2012).
- » Wygnański J.J., *Robię to, bo Pan tego nie robi*, Kraków 2000.
- » *XXX-lecie Hospicjum św. Łazarza w Krakowie 1981-2001*, Kraków 2001.
- » Zych A.A., *Przekraczając smugę cienia: szkice z gerontologii i tanatologii*, Katowice 2009.
- » Żukiewicz A. (red.), *Praca socjalna w służbie ludziom*, Toruń 2012.

STRESZCZENIE

Na wstępie autor rozważa genezę oraz aktualny stan wolontariatu w Europie i w Polsce. To prowadzi go do kwestii: Czy pojęcie *siły społeczne wolontariatu* jest nawiązaniem do *sił ludzkich* w rozumieniu Heleny Radlińskiej? Dalej podjęta jest analiza omawiająca edukacyjne i społeczne funkcje wolontariatu. Wreszcie Autor rozważa aktualne szanse i bariery rozwoju wolontariatu w Polsce. Wszystko jest widziane w perspektywie uwzględniającej całość cyklu życia człowieka.

Słowa kluczowe: wolontariat, cykl życia, siły społeczne, siły ludzkie, rozwój społeczny.

VOLUNTARY ACTIVITY AS AN INSTRUMENT OF SOCIAL SUPPORT FOR EDUCATION WITHIN LIFE-CYCLE SUMMARY

To start with, the Author considers genesis and the present state of voluntary activity in Europe as well as in Poland. This issue leads him to rise a question whether the concept of „social free forces” is linked with the idea of „human forces” as understood by Helen Radlinska, the founding master of the Polish social pedagogy. Then there comes an analysis concentrated upon educational and social functions of free (voluntary) activity. Finally the Author is concentrated around present chances for and obstacles against further development of free commitments in Poland. All this is perceived within the perspective including complexity of human life-cycle.

Key words: free activity, life-cycle, social forces, human forces, social development.